

УДК 339.727.3

Шевченко В.В.

ФАКТОРИНГ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ

В статті розглянуті підходи до формування поняття „факторинг”. Здійснено узагальнення цього поняття в різних законодавчих актах України. Розкривається сутність та перспективи розвитку послуг факторингу на українському ринку.

The article is devoted to the approach to a forming of idea ‘factoring’. A generalization of idea ‘factoring’ in different legislative acts of Ukraine are made. The main point and prospects of development of factoring services in Ukrainian market are shown.

У більшості країн світу, починаючи із другої половини ХХ сторіччя, склалася стійка тенденція здійснення експорту товару на умовах відстрочки платежу. Така практика обумовлена двома основними причинами. З одного боку, по більшості товарних груп сформувався стійкий "риннок покупця", при якому покупці наполягають на використанні відстрочки платежу. З іншого боку, багато іноземних покупців є не великими операторами ринку, а посередниками, які можуть мати не достатньо вільних коштів та прагнуть спочатку продати товар кінцевому споживачеві, а потім розплатитися із власними постачальниками. У зв'язку з цим, особлива увага вітчизняних підприємців останнім часом приділяється такій фінансовій послугі, як факторинг.

Факторинг є достатньо новим фінансовим інструментом для України, який враховує інтереси усіх сторін комерційної угоди в тому числі вирішує питання виробничого характеру. Основні теоретичні концепції питань розвитку факторингових послуг в Україні були розроблені вітчизняними економістами: Н.Внуковою, В.Беловим, О.Бериславською, С.Боровим, О. Ляховою, А.Савченко, С.Цокола, А.Лобановою, В.Пластуном та іншими.

Метою статті є узагальнення поняття "факторинг" у різних законодавчих актах України та надання більш широкої інформації щодо сутності та перспектив розвитку послуг факторингу на українському фінансовому ринку.

В національному законодавстві відносини, що виникають при укладанні факторингових угод, регулюються Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України “Про банки і банківську діяльність”, Законом України “Про податок на додану вартість”, Законом України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [1].

Розглянемо детальніше поняття „факторинг” в законодавчих актах України.

У Цивільному кодексі України (далі - ЦКУ) [2] як синонім до терміна “факторинг” використовується поняття "фінансування під відступлення права грошової вимоги". Відповідно до ст.1077 ЦКУ за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Позитивними моментами законодавчого визначення факторингу в ЦКУ можна назвати можливість "кредитування" фактором (банком або факторинг-компанією, що надає послуги факторингу) клієнта, а також можливість надання різних послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право якої клієнт відступає.

У ЦКУ (ст. 1084) зазначено, що якщо відповідно до умов договору факторингу фінансування клієнта здійснюється шляхом купівлі у нього фактором права грошової

вимоги, фактор набуває права на всі суми, які він одержить від боржника на виконання вимоги, а клієнт не відповідає перед фактором, якщо одержані ним суми є меншими від суми, сплаченої фактором клієнтові. У цьому випадку фінансування розглядається як плата клієнту за купівлю грошової вимоги до боржника.

Відповідно до ЦКУ (ст. 1083) наступне відступлення фактором права грошової вимоги третій особі не допускається, якщо інше не встановлено договором факторингу.

У цій нормі відображається та особливість факторингу, за якою фактори, як правило, купують борги з метою дістати максимальний прибуток, дочекавшись дати їхнього погашення боржниками, а не з метою їхньої переуступки конкурентам.

Якщо відступлення права грошової вимоги факторові здійснюється з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором, фактор зобов'язаний надати клієнту звіт і передати суму, що перевищує суму боргу клієнта, який забезпечений відступленням права грошової вимоги, якщо інше не встановлено договором факторингу (ст. 1084 ЦКУ). Це означає можливість домовленості між сторонами про те, що борг клієнта буде погашатися саме за рахунок переданої в заставу вимоги до боржника. При цьому клієнт залишається боржником фактора до повного погашення боргу, тому що якщо сума, одержана фактором від боржника, виявилася меншою від суми боргу клієнта перед фактором, який забезпечений відступленням права вимоги, клієнт зобов'язаний сплатити факторові залишок боргу (ст. 1084 ЦКУ).

В абзаці першому ст.1077 ЦКУ мова йде про надання фактором коштів клієнтові в обмін на вимогу до боржника, право якої він відступає зі знижкою. У цій знижці потенційно втримується майбутній прибуток фактора й саме ця знижка є платою клієнта факторові за отримані від нього гроші.

Таким чином, у ЦКУ визначення терміна "факторинг" містить у собі і цесію і фінансове кредитування (лише в останньому випадку гроші надаються в борг за плату у вигляді відсотків).

Згідно Господарського кодексу України (ст.350) факторинг представляє собою банківську операцію у вигляді придбання банком права вимоги в грошовій формі за поставлені товари або надані послуги із прийняттям ризику виконання такої вимоги, а також прийом платежів [3].

Розглянемо, що пишуть про факторинг чинні закони. Закон України "Про банки й банківську діяльність" визначає факторинг (ст.47), як банківську операцію "придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги" [4].

У Законі України "Про податок на додану вартість" (ст.1) вказано, що факторинг - це операція з переуступки першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору. Оскільки мова йде про відступлення, можна зробити висновок про те, що дане визначення факторингу носить "нефакторинговий" характер, більше того, у ньому мова йде про відступлення прав вимоги будь-яких боргів, а не винятково грошових боргів за товари (роботи, послуги) [5].

Відповідно до Закону України "Про фінансові послуги й державне регулювання ринків фінансових послуг" (п.1 ст.4 розділ II) [6] факторинг віднесений до фінансових послуг, однак його визначення цей Закон не дає.

У дослідженні Сурніної К.С. [1] розглянуті випадки, при яких факторинг можна вважати фінансовою послугою, що важливо для оподаткування. Отже, факторинг можна вважати фінансовою послугою у тому випадку, коли фактор здійснює вимогу боргу за рахунок і на користь клієнта. Однак якщо фактор за рахунок власних коштів здобуває в

клієнта його права вимоги до третьої особи, то в цьому випадку немає факту надання послуг (тому що немає дій, користь від яких для замовника полягає в самих цих діях), а виходить, і немає фінансових послуг. Тобто, факторинг за договором доручення - це фінансова послуга. Але на підставі платного відступлення вимоги факторинг не є фінансовою послугою (у цьому випадку за гроші купується інший фінансовий актив, тобто право вимоги боргу).

З вищесказаного випливає, що Закон України "Про фінансові послуги й державне регулювання ринків фінансових послуг" дає не повне визначення поняття "факторинг".

Здійснюючи узагальнення поняття "факторинг" у різних законодавчих актах України отримаємо, що факторинг – це комплекс послуг, котрі надаються компаніям, які здійснюють свої розрахунки з відстрочкою платежу, в обмін на відступлення дебіторської заборгованості, що включає фінансування поставок товарів, страхування кредитних ризиків, облік стану дебіторської заборгованості й регулярне надання відповідних звітів клієнтові, а також контроль своєчасності оплати й роботу з дебіторами.

Факторингове обслуговування є найкоротшим шляхом до розв'язання проблеми скорочення касових розривів, викликаних поставками товару, бо фактор (банк або факторинг-компанія, що надає послуги факторингу) має змогу виплачувати авансовий платіж у розмірі від 50% до 90 % від суми вартості товару. Процент фінансування залежить від платіжної дисципліни покупця. Банк оцінює кредитоспроможність наявних і можливих боржників клієнта (тобто його покупців) і заздалегідь встановлює граничний розмір авансу. Залишкова сума у розмірі 10% (50%), перераховується постачальнику після одержання платежу від дебітора, за вирахуванням комісійної винагороди фактора, яка складається із сплати за обслуговування і плати за фінансування [7].

Механізм здійснення факторингової операції можна дослідити за поданою нижче схемою (рис.1), де 1 – відвантаження товару за двостороннім зовнішньоекономічним договором, 2 – виставлення розрахункових документів, 3 – перевірка платоспроможності покупця, 4 – оплата фактором розрахункових документів постачальнику, 5 – оплата розрахункових документів покупцем.

За умовами договору, клієнт сплачує відповідну суму факторинговому відділу за проведення розрахунково-кредитних операцій. Ця сума складається з двох частин:

- відсотка за кредит, який надається фактором. Цей відсоток на 1-2 пункти вищий за діючу облікову ставку;
- комісійних (за інкасацією рахунків 1,5% - 2,5% від вартості рахунків-фактур).

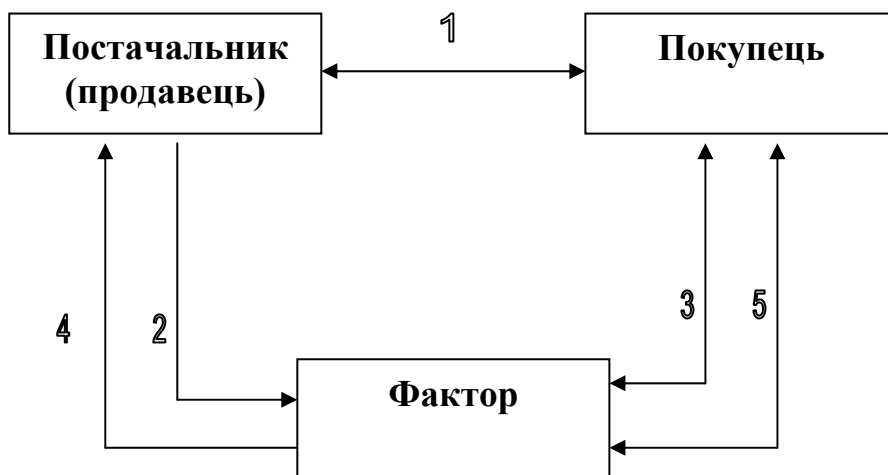

Рис. 1 - Механізм проведення факторингових операцій

В науковій роботі [7] автор стверджує, що основна функція факторингу полягає у зменшенні неплатежів, прискоренні товарообігу і створенні стабільної системи фінансового забезпечення виробничої сфери. Факторинг надає можливість перетворити дебіторську заборгованість у наявні кошти – “живі гроші”, які можуть бути одразу використані на виробничі цілі.

В Україні факторинг був започаткований у 1990 році. Проте довіру до факторингових послуг було підірвано внаслідок інфляційних процесів і нестабільної економічної ситуації. Факторинг в Україні й досі не набув належного розвитку, але в сучасних умовах значення факторингу зростає, оскільки він надає підприємствам можливість одержати майже повну гарантію отримання платежів за реалізовану продукцію.

Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (УНІДРУА) була розроблена Конвенція про міжнародний факторинг. Дана конвенція була укладена в Оттаві 28 травня 1988 року. Приєднання України до Конвенції про міжнародний факторинг (Закон України "Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг" від 11.01.2006р. [9]) може сприяти розвитку національного законодавства в даній сфері. Потрібно відзначити, що Конвенція розширює поняття факторингу в порівнянні з національним законодавством, оскільки покладає на фактора виконання одночасно не менш двох наступних обов'язків: фінансування постачальника, включаючи позику й здійснення авансових платежів; ведення рахунків (бухгалтерського обліку) щодо дебіторської заборгованості; пред'явлення до оплати грошових вимог; захист від несплати дебіторської заборгованості.

Враховуючи на той факт, що факторинг в Україні перебуває на стадії розвитку, можна припустити, що вже через кілька років популярність цього комплексу послуг буде набагато ширше, особливо якщо в Україні відбуватиметься динаміка росту й покращиться інвестиційний клімат. У свою чергу, факторинг буде сприяти економічному росту, адже він забезпечує більше високий рівень платоспроможності підприємств і збільшення обсягів продаж за рахунок можливості відстрочки платежу. Розвиток факторингу в Україні потребує розробки окремого закону про факторинг, тому що тільки законодавчо можна гарантувати умови нормальних партнерських умов усім сторонам факторингових операцій.

Існують різні види факторингу. По географічній ознаці факторинг ділиться на внутрішній (domestic factoring) і міжнародний (international factoring) [10]. Факторинг є внутрішнім, якщо сторони за договором купівлі-продажу, а також фактор перебувають в одній і тій же країні. Факторинг називається міжнародним, якщо продавець і його контрагент є резидентами різних держав. За умовами фінансування факторинг поділяється на факторинг з фінансуванням (закритий, відкритий; з правом регресом, без права регресу) та факторинг без фінансування [8].

Основні схеми факторингу [10]:

- однофакторна схема, коли в зовнішньоторговельній операції беруть участь експортер, імпортер й експорт-фактор;
- двофакторна схема, коли експорт-фактор не має в країні імпортера досить можливостей для оцінки кредитоспроможності імпортера й стягнення з його боргу (якщо буде потреба). Тоді за частину отриманого від клієнта винагороди експорт-фактор залучає також імпорт-фактора.

При двофакторній схемі український експортер заключає договір з вітчизняним фактором. Останній зв'язується із закордонною факторинговою компанією (імпорт-фактором) для підтвердження кредитоспроможності іноземного дебітора. Між

українським експортером й іноземним контрагентом є договір купівлі-продажу, по якому потім здійснюється поставка товару. Після відвантаження товару експортер представляє експорт-фактору відвантажувальні документи. На їхній підставі останній фінансує компанію в обсязі від 50% до 90% від суми поставки, одночасно повідомляючи імпортер-фактора про поставку. Він у свою чергу здійснює платіж на користь експортера в розмірі 100% від експортної виручки.

У цій схемі імпортер-фактор приймає на себе ризики імпортера, перевіряє його платоспроможність і гарантує експорту-фактору оплату товару. Якщо імпортер неплатоспроможний, імпортер-фактор вносить гроші за нього. Таким чином, експортер не зіштовхується з неприємними несподіванками, здатними погіршити його фінансовий стан.

Іноді факторинг намагаються порівнювати із кредитом, хоча факторинг і банківський кредит мають різну природу й спрямовані на задоволення різних потреб постачальників. Докладне порівняння фінансування при факторингу з кредитом представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Відмінність факторингу від кредиту

Кредит	Факторинг
Кредит повертається Банку позичальником	Факторингове фінансування погашається з грошей, виплачуваних дебіторами клієнта
Кредит видається на фіксований термін	Факторингове фінансування виплачується на термін фактичного відстрочення платежу
Кредит виплачується в обумовлений кредитним договором день	Факторингове фінансування виплачується в день поставки товару
Кредит, як правило, видається під заставу	Для факторингового фінансування ніякого забезпечення не вимагається
Кредит видається наперед обумовлену суму	Розмір фактичного фінансування не обмежений і може безмежно збільшуватися у міру зростання об'єму продажів клієнта
Кредит погашається внаперед обумовлений день	Факторингове фінансування погашається в день фактичної оплати дебітором поставленого товару
Для отримання кредиту необхідно оформляти величезну кількість документів	Факторингове фінансування виплачується автоматично при наданні накладної і рахунку-фактури
Погашення кредиту не гарантує отримання нового	Факторингове фінансування продовжується безстроково
При кредитуванні крім переліку грошей Банк не надає позичальнику ніяких послуг	Факторингове фінансування супроводжується комплексом факторингових послуг

Український ринок факторингу перебуває в стадії свого становлення. Як відзначають спеціалісти, до 2008 року він досить динамічно розвивався — зростав споживчий ринок, підвищувався попит, а відповідно збільшувалась і кількість операторів. Так, за даними Міжнародної факторингової асоціації (Таблиця 2) [12], на початок 2007 року в Україні працювало 30 фінансових компаній, які надають послуги факторингу (факторів). Загальний обсяг ринку становить 620 мільйонів євро.

Дані Міжнародної факторингової асоціації (FCI) за результатами 2006 р.

Кількість операторів	Країна	Всередині країни, млн. EUR	Міжнародні операції, млн. EUR	Всього
25	France	90,190	9,819	100,009
50	Germany	52,700	19,300	72,000
25	Hungary	2,740	140	2,880
40	Italy	113,035	7,400	120,435
10	Poland	3,850	575	4,425
8	Romania	500	250	750
20	Russia	8,395	160	8,555
8	Slovakia	898	413	1,311
21	Spain	63,048	3,724	66,772
30	Ukraine	600	20	620

В Україні факторингові послуги надають комерційні банки, серед яких [7,10,11,13]: «ТАС-Коммерцбанк», «Укрсоцбанк», «УФГ», «ПриватБанк», «Петрокоммерц-Україна», «НВВ Банк Україна», «БІГ-Енергія», «Українська фінансова група», «Контракт», а також деякі факторингові компанії.

Щодо того, які підприємства можуть скористатися факторинговими послугами, то фахівці дотримуються різних думок [8,13]. На нашу думку, факторинг є оптимальним для компаній, які займаються виробництвом й оптовою торгівлею, котрі здійснюють постачання товару на умовах відстрочення платежу, оскільки факторинг дає змогу суттєво скоротити час між відвантаженням товару та надходженням платежу на рахунок постачальника. Адже факторинг не залежить від термінів обігу коштів у розрахунках, платоспроможності контрагента, в якого на час реалізації операції потенційно можливі затримки з оплатою товарів чи просто бракує грошей на рахунку.

Факторинг — це продукт для швидкозростаючих компаній, де невеликі додаткові витрати не відіграють значну роль в обороті, який постійно зростає.

Сьогодні українські підприємства краще проінформовані про факторинг, і інтерес до цієї послуги зростає. Факторинг є ефективним інструментом керування оборотним капіталом будь-якого працюючого підприємства, прискорення оборотності капіталу дозволяє підприємству збільшувати прибутковість, що перевищує суму комісії за факторингове фінансування.

З огляду на вищесказане, можна сподіватися на те, що досвід використання факторингових послуг в розвинутих країнах докаже його ефективність і високий потенціал розвитку на українському ринку.

Для активного розвитку факторингу в Україні доцільно удосконалити та розширити фінансове законодавство у цій сфері, створити відповідну законодавчу базу для існування українських спеціалізованих факторингових компаній, які згодом змогли б встановити зв'язки з відповідними транснаціональними мережами, оскільки все це: дало б можливість українським суб'єктам підприємницької діяльності ефективніше діяти на ринку товарів та послуг; дало б можливість факторинговим компаніям краще передбачати можливу неплатоспроможність боржника; дозволило б удосконалити механізм надання послуг з факторингу і наблизити його якість до світового рівня; не створювало б конкуренції для

банків й в інших сферах їхньої діяльності; дало б можливість згодом відмовитись від обов'язковості непрямого факторингу.

Також необхідним вбачається провести комплекс заходів, який передбачає: усунення недоліків податкової системи, а саме – надання пільг в оподаткуванні за використання факторингу, спрощення системи розрахунків між клієнтами; введення серйозних заходів щодо запобігання невиконання зобов'язань між сторонами договору.

Тобто, для вирішення проблем розвитку надзвичайно перспективного напрямку фінансових послуг у формі факторингу необхідне втручання держави та бажання фінансових структур у їх поширенні, а це можливо тільки при вирішенні комерційної зацікавленості усіх сторін факторингових операцій.

Література:

1. Сурнина Е.С. «Факторинговый» учет законодательные разночтения // Культура народов Причерноморья. — 2002. — №50, Т.3. — С. 105-107 — Библиогр. в конце ст.: 3 назв. — рус. (Електронний ресурс)/Спосіб доступу: URL: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/60_1/pdf/1-50ukaz3.pdf
2. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003р. N 435-I // Відомості Верховної Ради, 2003, NN 40-44, ст.356
3. Господарський Кодекс України від 16.01. 2003р. N 436-I // Відомості Верховної Ради, 2003, N 18, N 19-20
4. Закон України "Про банки й банківську діяльність" від 07.12.2000р. N 2121-III// Відомості Верховної Ради, 2001, N 5-6, ст.30
5. Закон України № 168/97-ВР "Про податок на додану вартість" від 03.04 1997р. N 168/97-ВР // Відомості Верховної Ради, 1997, N 21, ст.156
6. Закон України "Про фінансові послуги й державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12.07.2001р. № 2664-III. // Відомості Верховної Ради, 2002, N 1, ст. 1
7. Кваснікова Г.С. Сутність та потенціал розвитку факторингу в Україні // Херсонський державний аграрний університет (Електронний ресурс)/Спосіб доступу: URL: http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/3_kvashnikova.doc.htm
8. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник для вузів/І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.С. Власник, О.О. Гетьман; За ред. Д-ра екон.наук, проф. І.В. Багрової. – Київ, Центр навчальної літератури
9. Закон України "Про приєднання України до Конвенції УНИДРУА про міжнародний факторинг" від 11.01.2006р. № 3302-I//Відомості Верховної Ради, 2006, N 16, ст.139
10. Офіційний сайт ВАТ КБ "Контракт" (Електронний ресурс)/Спосіб доступу: URL: <http://www.factor-kontrakt.com>
11. Офіційний сайт КБ "Українська фінансова група" (Електронний ресурс)/Спосіб доступу: URL: <http://www.ufg-bank.com.ua/>
12. Офіційний сайт Міжнародної факторингової асоціації (FCI) (Електронний ресурс)/Спосіб доступу: URL: <http://www.factors-chain.com/>
13. Смачило В., Дубравська Є. Сутність та роль факторингу в сучасних умовах //Персонал. — 2007. — № 4

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Вагоновою О.Г. 04.09.07*

*Надійшла до редакції
29.08.07*